

قربانی شدن زنان در فضای مجازی از دیدگاه کاربران زن و تأثیر آن بر اعتقادات اسلامی و کیفیت زندگی کاربران

* ابوالحسن میری

** پریسا علیخانی

چکیده

به نظر می‌رسد با افزایش استفاده از فضای مجازی، ناهنجاری‌های جدیدی نیز شکل گرفته است. این مساله، می‌تواند ناشی از ناآگاهی افراد جامعه درباره استفاده صحیح از این فضا، کمبود فضای مناسب برای بروز احساسات به صورت صحیح، نبود احترام متقابل در جامعه، وجود هنجارهای دست‌وپاگیر در دنیای واقعی، بسته‌بودن جامعه حقیقی و آزادی عملکرد در دنیای مجازی دانست. به دنبال این آسیب‌ها، احساس ترس از قربانی شدن برای بسیاری از کاربران و به خصوص زنان، پیش می‌آید که تأثیر مستقیمی بر احساسات و زندگی آنان خواهد داشت. در این پژوهش تلاش شده تا به نمودهای قربانی شدن زنان از دیدگاه زنان کاربر فضای مجازی پرداخته و تأثیر آن بر کیفیت زندگی و اعتقادات اسلامی آنان بررسی شود. بر این اساس، محققان پس از مصاحبه با ۶۳ زن کاربر فضای مجازی، به این نتیجه دست یافتند که قربانی شدن در فضای مجازی از دیدگاه زنان کاربر احساسات گوناگونی مانند: کاهش اعتماد بین افراد، کاهش شعاع ارتباطات، افزایش تنش در خانواده، کاهش اعتماد به نفس افراد، افزایش ترس‌های مبهم در افراد و در برخی از نمونه‌های مورد مطالعه، بدبینی به افراد و به ویژه دین‌داران، بی‌اعتنایی به دین، کاهش توجه و التزام به اعمال دینی را در پی دارد.

کلیدواژه‌ها

قربانی شدن، فضای مجازی، اعتقادات اسلامی، کیفیت زندگی، اینترنت، زنان.

مقدمه

امروزه استفاده از فضای مجازی در میان خیل عظیمی از مردم جامعه مرسوم شده است و در این میان آثار مثبت و منفی این فضا بر کاربران آن قابل توجه است. از میان تمام اثرات مثبتی که می‌توان برای فضای مجازی برشمرد، توجه به آثار منفی آن نیز دارای اهمیت است. یکی از اثرات مهمی که ناهنجاری‌های این فضا بر کاربران خود می‌تواند داشته باشد، ایجاد ترس و تنش، آزار و اذیت روحی و روانی و به دنبال آن حس عدم امنیت و پایین آمدن کارآمدی فرد در عرصه زندگی فردی و اجتماعی است.

تاکنون مطالعات زیادی در زمینه شناخت قربانیان انجام شده است اما کمتر به وقوع این پدیده در فضای مجازی و اثرات آن بر افراد، پرداخته می‌شود. می‌توان اشاره داشت که هرچند در فضای حقیقی و فیزیکی، ممکن است مردان بیش‌تر از زنان در معرض قربانی جرم شدن قرار بگیرند، لیکن بنظر می‌رسد که در فضای مجازی، آسیب‌هایی متوجه زنان نیز می‌باشد. این موضوع موجب آثار روحی مخرب بر روحیه زنان، تغییر سبک زندگی مجازی آنان و آسیب به روابط خانوادگی‌شان می‌شود. در یک نگاه گذرا، قربانی شدن یا ترس از آثار مخرب آن بر فرد یا اطرافیان، می‌تواند بر روی کیفیت زندگی کاربران این فضا تأثیرات منفی داشته باشد و توانمندی آنان را در فعالیت‌های کاری و علمی و دانشگاهی در این فضا تحت شعاع قرار دهد. از طرفی در برخی از موارد، دریافت این آسیب‌ها بر سطح اعتقادات اسلامی کاربران نیز موثر بوده است.

بنابراین با توجه به موارد ذکر شده برای پژوهشگران این سوالات پیش می‌آید که:

۱. از دیدگاه زنان کاربر در این فضا، قربانی شدن شامل چه رفتارهایی از جانب مخاطبان‌شان می‌شود؟
 ۲. آیا این موضوع بر روابط، عواطف، زندگی و احساسات آنان در زندگی موثر بوده است؟
 ۳. از دیدگاه کاربران زن، قربانی شدن در فضای مجازی، تا چه اندازه بر انحراف اخلاقی قربانیان تأثیر گذار است؟
- از دیدگاه نگارندگان، احساس قربانی شدن در فضای مجازی، می‌تواند ناشی از اهانت

دیگران، دریافت پیام‌های ناخواسته، توهین‌های جنسی، انتشار اطلاعات شخصی و سایر آسیب‌های مشابه باشد. نگارندگان معتقدند که مورد آزار قرار گرفتن در فضای مجازی موجب ایجاد نگرانی و تنش و در برخی از موارد سبب ایجاد انحرافات اخلاقی و جرم در دنیای حقیقی خواهد بود و در واقع، بر کیفیت زندگی زنان نیز اثر بدی خواهد داشت و با ایجاد احساس ناامنی و عدم آزادی نسبی، عملکرد آنان را تحت تأثیر قرار خواهد داد. از این‌رو، اهمیت پرداختن به این مساله تبیین می‌گردد. بنابراین شناخت گونه‌های متفاوت این قربانی‌شدن و تجارب زنان در این زمینه و به دنبال آن، شناخت آسیب‌های مساله، می‌تواند متصدیان امر را در برنامه‌ریزی و تامین امنیت در این فضا برای این دسته از کاربران یاری رساند. از دیدگاه نگارندگان برای کاهش آسیب‌های این فضا باید بر خانواده، آموزش و پرورش و آموزش عالی، رسانه و دستگاه قضائی تکیه کرد.

پیشینه

صادقی و همکاران در «درک و تصور زنان از قربانی‌شدن (مطالعه کیفی در شهر تهران)»، مفهوم قربانی‌شدن از دیدگاه زنان در زندگی حقیقی را حرمان زندگی، آسیب‌پذیری و نداشتن منابع و اختیارات دانسته‌اند. در «زندگی شهری، ترس از قربانی‌شدن و کاهش سرمایه اجتماعی در کلان شهر تهران»، به قلم امیرملکی و همکاران (۱۳۸۹)؛ محققان به این نتیجه رسیده‌اند که با افزایش ترس از قربانی‌شدن، میزان سرمایه اجتماعی کاهش می‌یابد. سلونی و زارافونیتو (۲۰۰۸)، اشاره کردند که آگاهی افراد از قربانی‌شدن دیگران، ترس آنها را از قربانی‌شدن خود افزایش می‌دهد و عوامل محیطی نیز آن را تشدید می‌کنند. کریستین و رگرسن (۲۰۰۴) نیز تاکید دارند که ترس از قربانی‌شدن، موجب احساس ناامنی می‌شود و اثر مستقیم بر کیفیت زندگی افراد دارد.

رضاپور و همکاران (۱۳۹۲)، در مطالعات خود بر روی زورگویی و قربانی‌شدن در مدارس راهنمایی به اینترنت و تلفن همراه نیز پرداختند. از دیدگاه آنان، با توجه به اینکه استفاده از اینترنت و تلفن همراه در مدارس دولتی ایران ممنوع است، فرم الکترونیکی زورگویی یک فرم فرعی به‌شمار آمد. سبحانی‌نژاد و همکاران (۱۳۸۸)، در «بررسی

چالش‌ها و راهکارهای فرهنگی و اجتماعی تلفن همراه و راهکارهای اصلاح آن» دریافتند که برخی پیامدهای نامناسب اجتماعی تلفن همراه شامل اعتیاد روانی، تزلزل ارزش‌ها، کاهش تعامل‌های اجتماعی، ظهور تخلف‌های سایبر، بلوتوث و پیامک‌های غیراخلاقی است. فرهمند (۱۳۷۸)، تهدید هویت دختران، اعتیاد، فرهنگ‌پذیری، درگیری در عشق‌های مجازی و سواستفاده‌های جنسی را از تهدیدات جدی برای کاربران اینترنتی مونث می‌داند. در مقاله‌ای با عنوان «آسیب‌شناسی استفاده از اینترنت» به قلم‌گیری و همکاران (۲۰۰۷)، دریافتند که دانش‌آموزان مقدار زیادی از زمان خود را صرف استفاده از کامپیوتر می‌کنند که این به رشد نکردن مهارت‌های اجتماعی، اعتیاد به اینترنت و آسیب به تحصیل در مدرسه می‌انجامد. (رمضانزاده و حسینی، ۱۳۹۳)، اشاره دارند که میان التزام به اعتقادات اسلامی و کیفیت زندگی جامعه آماری مورد بررسی آنان، رابطه مثبت و معناداری وجود داشته است. در مقاله‌ای با عنوان «عوامل موثر بر گرایش به ماهواره و تأثیر آن بر باورها و رفتارهای دینی»، آقامحمدیان و افهمی، اشاره دارند که در بعد عاطفی گرایش به ماهواره، اکثریت استفاده‌کنندگان، ماهواره را لذت‌بخش می‌دانستند و کسانی که از ماهواره استفاده نمی‌کنند، بیشتر به باورهای دینی پایبندند.

تعریف نظری متغیرها

قربانی و قربانی شدن

واژه «victim»، در نوشتار فارسی به معنای قربانی به کار رفته است. قربانی، در واژه‌شناسی فارسی یعنی: «آنچه یا آنکه به نیت به دست آوردن رضایت خداوند ذبح می‌شود یا آنکه بر اثر حادثه‌ای، ناخواسته جان خود را از دست بدهد. مثلاً، قربانی تصادف یا زلزله و ... و یا آنکه به دلیل قرار گرفتن ناخواسته و غیرارادی در وضع دشوار و محیط نامناسب یا به موجب عمل دیگری دچار مصیبت و مشکل شده است» (انوری، ۱۳۸۲: ۱۷). قربانی‌شناسی تا سال ۱۹۷۰ در حاشیه جریان جرم‌شناسی بود اما امروزه، بسیاری از صاحب‌نظران چون دیگنان (۲۰۰۵) و گودی (۲۰۰۵)، قربانی‌شناسی را خرده نظام جدید و روبه‌رشدی از جریان

جرم‌شناسی می‌دانند. ترس از قربانی شدن، وجود دل‌نگرانی‌ها و استرس‌های مداومی است که بر افراد در شیوه زیست‌نوین وارد می‌شود و این فرآیند تمام‌نشدنی، ناشی از ویژگی‌های زندگی در کلان‌شهر است. زیمل، ژرف‌ترین مسأله زندگی نوین را کوشش فرد برای حفظ فردیت و اختیار وجود خویش در برابر نیروهای اجتماعی خردکننده می‌داند (ملکی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۱).

مطالعات اخیر بر نقش فعال قربانیان در شکل‌گیری جرائم علیه خودشان تأکید می‌کند، به‌طور مثال، ولفگانگ، معتقد است که در برخی از موارد، فرد قربانی تحریک‌کننده مجرم و زمینه‌ساز جرم بوده است. در واقع امروزه، بجز جرائم بدون قربانی^۱، در سایر موارد جرم و آسیب، نقش قربانی مورد تأکید قرار گرفته است.

علاوه بر نظریه ولفگانگ (۱۹۵۸)، برخی از نظریه‌پردازان سبک زندگی را مطرح کرده‌اند؛ به این مفهوم که برخی از سبک‌های زندگی خطر قربانی شدن را افزایش می‌دهد. در این زمینه می‌توان به ماجراجویی، نوع پوشش، حضور بی‌واهمه در فضاهای بی‌دفاع، هم‌نشینی با گروه‌های کج‌رو، زندگی در مناطق جرم‌خیز و بیکاری را برشمرد. بر اساس این نظریه رخداد جرم، بیشتر وابسته به نوع فعالیت‌های قربانی است تا مجرم (صادقی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۹۴).

کوهن و فلسون (۱۹۷۹)، معتقدند که قربانی شدن، تابعی از الگوی فعالیت‌های روزمره است. سه عامل مهم را این دو محقق برشمرده‌اند: ۱. دسترسی به آماج مناسب؛ ۲. عدم نظارت؛ ۳. حضور مجرم بانگیزه. می‌توان توضیح داد که از دیدگاه این محققان، فعالیت روزانه و جابجایی فرد در طول روز، می‌تواند وی را آماج مناسبی برای قربانی شدن قرار دهد یا حضور نداشتن فرد به مدت طولانی در منزل شخصی، امکان سرقت را افزایش دهد اما از نظر آنان فقدان یکی از این سه عامل، احتمال ارتکاب جرم را تا حد زیادی کاهش می‌دهد.

بر حسب تعریف فارال و لی (۲۰۰۸)، ترس از قربانی شدن در چهار حوزه زیر قابل توضیح است:

۱. جرائمی که قربانی خود فرد است. مانند: اعتیاد، روسپی‌گری، خودکشی و ...

جدول شماره ۱، موارد ترس از قربانی شدن، (فارال و لی، ۲۰۰۸)

ردیف	حوزه مطالعه	موارد اشاره شده
۱	اقتصادی	سرقت اموال و دارائی، کلاهبرداری، چک‌های بلامحل، جعلی بودن اسناد، اخاذی، تقلب در کسب و تجارت، بدل فروشی، تقلید علایم تجاری
۲	اجتماعی	مورد ضرب و شتم قرار گرفتن، مقتول قرار گرفتن در قتل‌های عمدی و غیرعمدی، ربوده شدن، مورد تجاوز قرار گرفتن، مورد سرقت خیابانی قرار گرفتن، تصادف کردن، مزاحمت‌های خیابانی، مورد حمله اراذل و اوباش قرار گرفتن، مورد بدگمانی و افترا قرار گرفتن، یقه‌گیری در مکان‌های شهری، پخش شدن اسناد و مدارک خصوصی و خانوادگی
۳	سیاسی	در معرض شورش‌ها و آسیب‌های شهری قرار گرفتن، ترس از آتش‌سوزی و تخریب اموال در شورش‌های شهری، ترس از قربانی شدن در نتیجه اقدامات تروریستی و جنایت کارانه سیاسی
۴	بهداشتی	مواد غذایی ناسالم، تأثیرات مخرب زیست‌محیطی مانند آب آلوده، آلودگی هوا، صوتی و ...

برای فرد بزه کار یا مجرمی که قصد ارتکاب جرم را دارد، افرادی که توان مقابله کمتری با او در لحظه ارتکاب جرم داشته باشند یا به عبارت دیگر، آسیب‌پذیری بیشتری داشته باشند؛ گزینه‌های مناسب‌تر و مطلوب‌تری برای ارتکاب جرم محسوب می‌شوند؛ چراکه به علت ناتوانی آن‌ها، خطر و هزینه ارتکاب جرم پایین می‌آید. زنان از جمله این موارد هستند که با توجه به ویژگی ذاتی آن‌ها، ارتکاب جرم بر روی آنان مقرون به صرفه‌تر است (صفری، ۱۳۹۲: ۱۲).

مازلو، معتقد است که پویایی بشر، تابع قانون‌مندی ویژه‌ای است. نظریه مازلو، در مورد

نیازهای انسانی و سلسه مراتب آنها اهمیت ویژه‌ای دارد. براساس این نظریه، نیازهای انسانی به پنج دسته تقسیم می‌شوند:

۱. نیازهای فیزیولوژیک و جسمانی؛ ۲. نیاز به امنیت و اطمینان؛ ۳. نیازهای اجتماعی یا تعلق به دیگران؛ ۴. نیازهای من یا صیانت ذات، نیاز به احترام؛ ۵. نیازهای خودیابی و تحقق خویش (مازلو، ۱۳۶۷).

اگر توجه کنیم، موارد دوم تا پنجم، به صورت مستقیم و مورد اول به صورت غیرمستقیم برگرفته از رفتار اجتماع با فرد و در چارچوب حمایت و امنیت اجتماعی به وجود می‌آید.

قربانی شدن (به جز قربانی قتل) و یا ترس از قربانی شدن، تاثیرات شگرفی بر فرد خواهد گذاشت و می‌توان گفت در برخی از افرادی که در معرض این پدیده قرار دارند، چه اینکه قربانی شوند و یا ترس مستمری از قربانی شدن پیدا کنند، احتمال وقوع جرم و تبدیل آنان به مجرم را افزایش می‌دهد (ملکی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۳ به نقل از البرت، ۱۹۸۲).

حمایت از قربانی، از جهات گوناگون توجیه می‌شود. از جمله اینکه برخی از اندیشمندان، مبنای حمایت از قربانی را در کاهش بزهکاری جست‌وجو کرده‌اند و معتقدند که: حمایت از قربانی، گذشته از ابعاد ارزشی آن، نقش موثری نیز در پیش‌گیری از بزه‌کاری دارد؛ زیرا هم از قربانی شدن مکرر جلوگیری می‌نماید و هم مانع از تبدیل قربانی به یک مجرم می‌شود (توجهی، ۱۳۷۸: ۳۱). امروزه، حضور در عرصه مجازی برای بازاریابی، تبلیغات، آموزش و بسیاری از عرصه‌های مختلف علوم، دارای ارزش و اهمیت شده است و در بسیاری از مواقع، حضور و استفاده از این فضا را اجتناب‌ناپذیر کرده است. از این‌رو، به نظر می‌رسد که احساس امنیت زنان در این فضا، می‌تواند بر بهبود جایگاه آنان و نحوه استفاده‌شان از آن، اثرات مثبت داشته باشد. قربانی شدن و موجب آزار قرار گرفتن، می‌تواند بر احساس امنیت اجتماعی، آزادی نسبی، توانمندی فرد، اثر منفی داشته باشد و به نظر می‌رسد که آسیب آن در میان زنان بیشتر باشد. از این‌رو، جنبه‌های مختلف قربانی شدن را در فضاهای مختلف، می‌توان در نظر گرفت و یکی از این فضاها، فضای مجازی است. همان‌طور که در فضای حقیقی، قربانی شدن موجب کاهش عملکرد و توانایی فرد می‌شود،

در فضای مجازی نیز، می‌تواند آزادی عمل و اعتماد به نفس را از فرد بگیرد و کیفیت زندگی وی را به چالش کشاند.

کیفیت زندگی

واژه کیفیت زندگی سرچشمه روشنی ندارد. کیفیت زندگی، اگرچه جذابیت و معنی عام دارد، یک تعریف پذیرفته شده عام ندارد. به هر حال در بیان کلی، کیفیت زندگی به مقوله‌های کامیابی یا رضایت‌مندی بیشتر یا کمتر در زندگی مردم مربوط می‌شود. کیفیت زندگی، مفهومی گسترده است که مفاهیمی چون، زندگی خوب، زندگی باارزش، زندگی رضایت‌بخش و زندگی شاد را در بر می‌گیرد. در رویکرد روان‌شناختی، کیفیت زندگی، ناشی از رشد کامل شخصیت فرد است. براساس دیدگاه پال، کیفیت زندگی، به‌عنوان معیاری برای سنجش میزان برآورده شدن نیازهای روحی - روانی و مادی جامعه تعریف گردیده است (پال و کومار، ۲۰۰۵: ۱۸). کیفیت زندگی، تنها شامل ثروت و استخدام نیست بلکه شامل محیط‌زیست، سلامت جسمی و روانی، تحصیلات، تفریح، اوقات فراغت و تعلق اجتماعی نیز می‌شود (باسخا و دیگران، ۱۳۹۰: ۹۵).

به‌طور کلی می‌توان کیفیت زندگی را با استفاده از شاخص‌های ذهنی و عینی محاسبه کرد، شاخص‌های ذهنی، منعکس‌کننده ارزیابی ذهنی افراد از زندگی می‌باشند. این ارزیابی با استفاده از اطلاعات افراد از وضعیت زندگی خود از طریق پرسشنامه یا سرشماری به دست می‌آید (همان: ۹۶). در واقع، کیفیت زندگی یک فرد به حقایق عینی و خارجی زندگی‌اش و دریافت‌ها و ادراکات درونی و ذهنی او از این عوامل و نیز از خودش وابسته است. این مساله تقریباً توسط اکثر پژوهشگران مورد تصدیق قرار گرفته است؛ لذا تحقیقات حوزه کیفیت زندگی، می‌کوشد تا رفاه و سعادت زندگی بشر را مرکب از عوامل عینی و ذهنی، سنجش نماید.

فقدان یک تعریف استاندارد از این مفهوم، باعث شده است که گاهی آن را با واژه‌هایی مانند: رفاه، سطح زندگی، رضایت‌مندی از زندگی و نیز واژه‌های مترادف مطرح کنند. داینر و ساهه (۱۹۹۷) گفته‌اند که سه رهیافت مهم علمی برای تعیین کیفیت زندگی وجود دارند:

۱. کیفیت زندگی به وسیله ایده‌آل‌های هنجاری که براساس مذهب، فلسفه و دیگر

نظام‌ها هستند، به دست می‌آید؛ ۲. رضایت از اولویت‌ها؛ ۳. تجربه افراد (دیزارت، ۲۰۰۰: ۱۵۷). کیفیت زندگی، گاهی به‌عنوان پنداشتی از چگونگی گذران زندگی فرد مطرح می‌شود و از سویی دیگر، موقعیت‌هایی مانند محیط پیرامونی یا فرهنگ در یک جامعه معین را نیز شامل می‌شود. در هر صورت، این مفهوم در حوزه‌های مختلف علوم دارای معانی مختلفی است که در جدول شماره ۲، حوزه‌های مختلف آن به همراه عناصر موثر مربوط به هر کدام آورده شده است (فرانس، ۱۹۹۶).

جدول شماره ۲: حوزه‌های به‌کارگیری مفهوم کیفیت زندگی براساس مطالعه فرانس

عناصر موثر در مفهوم‌سازی	حوزه کاربرد مفهوم
توان تامین نیازهای اساسی و حفظ سلامت، تمرکز بر توانایی‌های کارکردی	زندگی عادی
توانایی فرد برای ایجاد یک زندگی مفید اجتماعی، ایفای نقش موثر در جامعه، برخورداری از موقعیت مناسب شغلی	مطلوبیت اجتماعی
تعامل میان احساس هیجان و افسردگی، متأثر از عوامل درونی و بیرونی، موقت و کوتاه مدت	شادکامی
ارزیابی مثبت فرد از کیفیت زندگی خود، معطوف به توانایی‌های شخص، رضایت‌مندی در زمینه‌های مختلفی چون عشق، ازدواج، روابط دوستانه، اوقات فراغت، شغل و ...	رضایت از زندگی
توان فرد در دستیابی به اهداف، رضایت شخصی، خودباوری و رضایت‌مندی در هنگام مقایسه خود با دیگران، حداقل شکاف میان موقعیت واقعی و انتظارات فرد	دستیابی به اهداف شخصی
توانایی‌ها و استعدادهای فیزیکی و ذهنی بالفعل و بالقوه فرد (به‌طور فطری)	استعدادهای ذاتی

به نظر می‌رسد که مورد آسیب قرار گرفتن در فضای مجازی، می‌تواند به‌لحاظ ذهنی، کیفیت زندگی کاربران را تحت تاثیر قرار دهد. در واقع، زندگی کاربر در فضای مجازی

برای برقراری ارتباطات موثر کاری، تحصیلی و یا دوستانه دچار آسیب می‌شود و یا نگرانی وی از جهت آسیب‌هایی که متوجه فرزندان و همسر وی خواهد بود، سبب تشویش خاطر و آسیب‌رسیدن به زندگی خانوادگی وی شود. بر این اساس، ارتباط میان اعتقادات شخص و میزان تأثیر این آسیب‌ها دارای اهمیت خواهد شد.

اعتقادات اسلامی

به باور بسیاری از اندیشمندان وابسته به ادیان مختلف (اسلام، مسیحیت، یهودیت و ...)، انسان‌ها از همان بدو حیات در زمین، نیازی عمیق و درونی و به تعبیر مسلمانان فطری و ذاتی، برای توسل، توکل و تکیه بر نیروی مافوق بشری داشته‌اند. سیر تکامل و تحول گرایش‌های دینی در قالب پرستش ماه، ستارگان، خورشید تا تجلی و ظهور ادیان توحیدی، خود گواهی بر این مدعاست. بر همین اساس، از گذشته‌های دور تا کنون، نقش جهت‌گیری مذهبی و التزام عملی به اعتقادات اسلامی مورد توجه بوده است. معنویت و باورهای فردی در مقابله با مشکلات زندگی به انسان کمک کرده و به زندگی‌اش مفهوم می‌بخشد و به عنوان یک بخش پذیرفته شده در فرهنگ معاصر جوامع مطرح بوده است (Miovie, 2004). در انسان، این گرایش وجود دارد که وقتی در سختی قرار می‌گیرد، به قدرتی ماورا طبیعت پناه ببرد. در تعالیم اسلامی آمده است که وقتی انسان در سختی‌ها همه اسباب مادی قطع امید می‌کند، متوجه وجودی ماورای طبیعت می‌شود (یونس: ۲۲؛ عنکبوت: ۶۵). یکی از شرایط لازم برای دستیابی به سلامت روان و بهزیستی، برخورداری از یک نظام ارزشی منسجم است و تحقیقات انجام شده نیز عامل پیدایش بسیاری از ناسازگاری‌ها و نابهنجاری‌های روانی را تضادهای ارزشی و عدم استقرار یک نظام ارزشی سازمان‌یافته در فرد می‌دانند. امروزه توجه و گرایش به معنویت و مذهب و ارتباط دائمی انسان با خالق هستی و اعتقاد به وجود دائمی او در لحظه‌های حساس، تأثیری به‌سزا در ایجاد بهداشت روانی سالم و درمان بیماری‌های جسمی و روانی دارد (سیاسی، ۱۳۷۲). محققان به این نتیجه دست یافتند که بین روش مقابله مذهبی و سلامت روانی، ارتباط و همبستگی مثبتی وجود دارد؛ یعنی به هر میزان فرد در مسائل و مشکلات زندگی از مذهب بهره‌گیرد، از سلامت روانی بالایی برخوردار خواهد بود (شاملو، ۱۳۷۰).

آلپورت (۱۹۶۷)، جهت‌گیری مذهبی را به دو گرایش درونی و بیرونی تقسیم نمود. افراد دارای جهت‌گیری درونی از دیدگاه وی، کسانی هستند که در تمام لحظات زندگی و در تمام رفتارها و اعمالشان باورهای مذهبی خود را انعکاس می‌دهند، در حالی که افراد دارای جهت‌گیری مذهبی بیرونی، که شکل رشدنا یافته‌تر عقاید و باورهای مذهبی دارند، منافع شخصی خود را ترجیح می‌دهند و باورهای مذهبی را وسیله‌ای جهت دستیابی به خواسته‌های خود قرار داده‌اند. مالتبی و دی (۲۰۰۰ و ۲۰۰۳)، نشان دادند که جهت‌گیری مذهبی درونی رابطه مثبتی با سلامت روان دارد و جهت‌گیری بیرونی دارای رابطه منفی با سلامت روان است (نوذری و غلامی، ۱۳۸۹: ۲۴).

فضای مجازی

فضای مجازی، مرز جدیدی در ارتباطات اجتماعی ایجاد کرده است. مردم در آن دوستی‌ها و دشمنی‌هایی را ایجاد می‌کنند و در آن کارهایی انجام می‌دهند و چیزهایی می‌گویند که در دنیای واقعی و رودررو هرگز طرح نمی‌کنند (استفانو و همکاران، ۲۰۰۷). دنیای واقعی با ویژگی‌هایی مانند: مکان‌داشتن، دارای نظام سیاسی خاص بودن، محبوس بودن و طبیعی بودن از دنیای مجازی متمایز می‌شود و دنیای مجازی با بی‌مکانی، دستیابی آسان به آخرین اطلاعات، تکثرداشتن و همزمانی از دنیای واقعی جدا می‌شود. مهم‌ترین تغییر دنیای مجازی این است که روابط انسانی با واسطه و از راه دور جایگزین روابط انسانی چهره‌به‌چهره شده است (زندوانیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۹۶).

مهم‌ترین ابزارهای مورد استفاده در فضای مجازی عبارتند از: اینترنت، بازی‌های رایانه‌ای، تلویزیون، ماهواره و تلفن همراه.

۱. اینترنت را می‌توان به این صورت تعریف کرد که: بزرگ‌ترین شبکه جهانی کامپیوتری و دارای میلیون‌ها شبکه کوچک‌تر و به هم پیوسته است (کجار، ۱۳۸۱: ۵). اینترنت را یک بزرگراه اطلاعاتی می‌دانند که حجم زیادی از اطلاعات را در روز جابجا می‌کند.
۲. تلفن همراه، سامانه ارتباطی بدون سیم است که به صورت گسترده‌ای در زندگی اجتماعی ما نقش آفرینی می‌کند و در کنار محاسن خود، آسیب‌های جدی نیز برای کاربران و اطرافیان دارد. در دسترس بودن دائمی، ممکن است فرد را در معرض

مزاحمت‌ها، دردها یا برنامه‌های ناخواسته زیادی قرار دهد و خاموش کردن آن نیز موجب خستگی، نگرانی یا تنش‌های روحی فرد طالب تماس شود (عاملی و همکاران، ۱۳۷۸: ۵). ضریب نفوذ تلفن همراه در ایران در سال ۱۳۹۲، به ازای هر ۱۰۰ نفر ۷۷ نفر بوده است. از آثار منفی فضای مجازی می‌توان به انواع آسیب‌ها و ناهنجاری‌های آن اشاره کرد که در حال تبدیل شدن به یکی از مهم‌ترین مصداق‌های جرم در دنیای کنونی هستند. در واقع، امروزه فضای مجازی، به بستری مناسب برای به وقوع پیوستن انواع جرائم تبدیل شده است. بر اثر سوءاستفاده از رایانه، اینترنت و تلفن همراه، آسیب‌هایی متوجه کاربران آن‌ها خواهد شد. از جمله آن می‌توان به انواع آسیب‌ها و ناهنجاری‌ها و انحرافات جهان واقعی، سرقت، روسپی‌گری و انحرافات جنسی، اعتیاد به مواد مخدر، طلاق و از هم گسیختگی خانواده‌ها و ... اشاره کرد (عاملی و حسنی، ۱۳۹۱: ۲). ما می‌توانیم فضای مجازی را با ویژگی‌های منحصر به فرد و متفاوتی که به زندگی ما داده است، بازشناسیم. امروزه زندگی ما کاملاً تحت تأثیر فضای مجازی قرار گرفته است و معادلات این فضا است که به زندگی ما شکل می‌دهد. از جمله آن می‌توان به افزایش سرعت، دسترسی دائم و خاصیت فرامکانی و فرازمانی و چندرسانه‌ای بودن اشاره کرد (همان: ۴).

روش پژوهش

پژوهش حاضر را می‌توان از حیث هدف، پژوهشی کاربردی و توصیفی - تحلیلی به‌شمار آورد؛ از جهت مبنایی نیز، این پژوهش، از نوع کیفی می‌باشد. لازم به ذکر است که شیوه جمع‌آوری اطلاعات به دو شیوه مشاهده و هم‌چنین مصاحبه با پرسشنامه باز بوده است.

جامعه و نمونه

در این پژوهش، با توجه به محدود بودن زمان، نگارندگان، تنها به مطالعه کاربران زن برنامه‌های کاربردی^۱ پیام‌رسانی^۲ تلفن همراه و کاربران سایت‌های اینترنتی پرداخته‌اند. این

1. Application

2. Message

تعداد به صورت نمونه گیری مادر یا پایه^۱ انتخاب شده اند؛ به این صورت که ابتدا تعدادی از گروه های فعال در فضای مجازی انتخاب شد و سپس رفتار اعضا در آن مورد بررسی قرار گرفت و پس از آن، یکی از نمونه ها که اعضای آن متناسب با تمام نمونه های مورد بررسی ما بود، برای مطالعات بعدی انتخاب شدند، از این میان، تنها تعداد اندکی از کاربران بودند که حاضر به پاسخ گویی و سخن گفتن در مورد مسائل شخصی زندگی خود شدند و از این میان تعداد ۶۳ زن مورد مطالعه و مصاحبه قرار گرفته اند. در هنگام مطالعات شناخت رفتار کاربر در فضای مجازی، نگارندگان اقدام به مشاهده و یادداشت رفتار کاربران در فضاهای مختلف از جمله گروه ها، کانال ها، گفت و گوهای خصوصی و صفحه های شخصی نمودند. در این پژوهش، سه اقدام کلی در جهت معترساختن نتایج تحقیق انجام شده است که عبارتند از:

۱. استفاده از پرسشنامه های معیار و مشابه در جهت تدوین سوالات صحیح و متناسب؛
۲. استفاده از نظرات ارزشمند کارشناسان در جهت اصلاح اشتباهات و رفع نقایص برای انتخاب گویه های مناسب در جهت اعتباربخشی به متن پرسش های مصاحبه؛
۳. انجام آزمون مقدماتی برای آگاهی از نقایص و رفع ابهامات سوالات نامفهوم و نامعتبر. در ادامه طراحی سوالات، نگارندگان اقدام به انتخاب نمونه های مناسب برآمدند، به این ترتیب که ابتدا با تعداد زیادی از کاربران در انواع شبکه های اجتماعی مصاحبه شد و یا رفتار کاربران در انواع مختلف شبکه ها، کنترل شد و مورد بررسی قرار گرفت. سپس از میان تمام شبکه ها، مناسب ترین آن، متناسب با هدف پژوهش و از میان نمونه های مورد مطالعه، تمام مواردی که تمایل بیشتری به پاسخ گویی داشتند و پاسخ های جامع و کامل تری بدون پرده پوشی ارائه می دادند، انتخاب شد.

متن مصاحبه ها به صورت باز و محوری کدگذاری شد؛ در مرحله اول، سطر به سطر متن مصاحبه ها، تجزیه و تحلیل و مفاهیم اولیه، استخراج شد؛ بعد از آن مفاهیم اولیه بار دیگر مطالعه و موارد مشابه با هم ترکیب و تعاریف اصلی از قربانی شدن در فضای مجازی استخراج شد. لازم به ذکر است که این در پژوهش امکان تعمیم به کل جامعه وجود ندارد.

1. Master sample

یافته‌ها

مشخصات زنان مطالعه‌شده

مشارکت کنندگان در این پژوهش، دارای سن و تحصیلات متفاوتی بوده‌اند. سن زنان مطالعه شده از ۲۱ تا ۵۲ سال بود. ۳۳ نفر، بین ۲۱-۳۱ سال، ۲۵ نفر، بین ۳۱-۴۱ سال و ۵ نفر، از ۴۱-۵۲ سال می‌باشند. از این میان ۳۵ نفر، متاهل، ۸ نفر، مطلقه و ۲۰ نفر، مجرد بوده‌اند. از میان افراد متاهل ۳۱ نفر، صاحب فرزند بوده‌اند. ۱۱ نفر، از مشارکت کنندگان دیپلم و زیردیپلم هستند. ۲۸ نفر دارای مدرک کارشناسی و ۲۰ نفر، دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۵ نفر، دکترا می‌باشند.

۱. تعریف قربانی شدن در فضای مجازی از دیدگاه کاربران زن

در ابتدا، ۳۳ کد از مصاحبه با کاربران دریافت شد. به جدول شماره ۳ در این زمینه توجه کنید.

جدول شماره ۳، تعریف قربانی شدن از دیدگاه کاربران، (نگارندگان).

فرآوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
۲۶	پیشنهاد گفت‌وگوی جنسی ^۱	اولین بار یک مرد در خصوصی به من سلام داد و من کنجکاو شدم که جوابش را بدهم، اما او بعد از چند مکالمه، یک‌باره یک عالمه فیلم سکسی برای من فرستاد و از من خواست با او همراهی کنم. من بعد بلاکش کردم اما بعدها فهمیدم تصور و انتظار زنان از مکالمه با مردان بسیار متفاوت است. در اکثر مواقع فرد مقابل تو در حالت عادی نیست (زهرا، ۳۱، لیسانس معماری، خانه‌دار، متاهل).

1. Sex chat

فرآوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
۱۱	پیشنهاد رابطه جنسی در فضای حقیقی	یک بار مدیر یک گروه در خصوصی برای من پیام گذاشت و بعد از چند بار گفت و گو، به من گفت که اهل خانه آمدن هستی؟ من رد کردم، اما او گفت که تو دروغ می گویی و همه بچه های شهرستانی، دوست دارند با مردان متاهل تهران باشند (سمیه، ۲۹، متاهل، دانشجو).
۶	مزاحمت های پیامکی، ایمیل و تماس	من یک مزاحم تلفنی داشتم که پدرش وکیل بود، اما خودش اعتیاد داشت، در دانشگاه آدم داشت و شماره که عوض می کردم، شماره جدید من دستش می رسید. من خیلی می ترسیدم. روز عاشورای ۹۳ تا ظهر گریه کردم. اما او دست بردار نبود. من خیلی آسیب دیدم. تمام آن روزهایم از ترس مزاحمت یک بچه پولدار، گریه کردم (حدیث، ۲۲، دانشجو، متاهل).
۹	اهانت به کاربر	بعضی وقت ها در گروه ها، مردها شروع به فحش های ناموسی و ارسال استیکرهای بسیار زشت می کنند. یک بار من مجبور شدم از یک گروه هنری که عکس های خوبی برای طراحی می گذاشتند، بابت این موضوع گروه را ترک کنم (زهرا، ۵۹، لیسانس زبان، مترجم، متاهل).
۱۳	خروج اجباری	در یک گروه خانودگی، من و همسرم عضو بودیم. پس از مدتی پسر دایی پدرم را هم عضو کردند و همسرم مرا مجبور کرد لفت بدهم چون من و پسر دایی پدرم، قبل از ازدواج با هم دوست

فراوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
		بودیم، این موضوع مرا ناراحت کرد و به شخصیتم در خانواده خدشه وارد می کند (سمیه، ۳۳، متاهل، خانه دار).
۱۸	اجازه نداشتن در فعالیت آزادانه	من یک بار یک عکس زن با موهای باز که از نیم رخ بود را برای پروفایل لاین گذاشتم. آن روز آنقدر پیام های توهین آمیز و پیشنهاد دریافت کردم که سریعاً عکس را عوض کردم. این یعنی قربانی شدن. ما در فضای مجازی هم آسودگی نداریم (سمیرا، ۲۳، کارشناسی ارشد طراحی صنعتی، مجرد).
۱۱	دریافت ناخواسته مطالب توهین کننده	یک بار یک پسر مرا در یک گروه عضو کرد. چون من اولین روزهای آشنایی با تلگرام را سپری می کردم و گروه نداشتم در آنجا ماندم. یکهو پیام آمد و یکی از کاربران گفت که یکی از خانم ها تصویر ... (توضیح نگارنده: اندام جنسی) خودش عکس بگیره و بذاره و یک خانم به نام مینا فرستاد. من سخته کرده بودم از تعجب. این یعنی بازی دادن و قربانی شدن زنان (افسانه، ۲۳، دانشجوی کارشناسی ارشد زبان شناسی، متاهل).
۲۱	توهین و تمسخر زنان	در اکثر گروه ها، نقل مجلس لطیفه گذاشتن در مورد زنان است. جوک هایی با عنوان: دختر است دیگر... یا مورد داشتیم دختر... این قربانی شدن زنان است. خنگ و بی شعور فرض کردن زنان است (زهرا، ۲۱، مجرد).

فراوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
۸	عضویت در محیط‌های مختلف، بدون اجازه کاربر	هر روز که وارد کاربری‌ام می‌شوم انتظار دارم که باز در یک گروه جدید عضو شده باشم و دوباره چند نفر از آن گروه، مزاحمت ایجاد کنند. این را، قربانی شدن می‌دانم؛ چون اعصابم خُرد می‌شود. گوش‌ام سنگین می‌شود و به‌خاطر رودربایستی نمی‌توانم خیلی از گروه‌ها را حذف کنم (ندا، ۲۹، کارشناسی ارشد مشاوره، شاغل، متاهل).
۲۱	منتشر شدن عکس و فیلم خصوصی	من خیلی ناراحت می‌شوم که عکس خصوصی زنان دیگر به‌راحتی توسط مردان، همسر، پدر و برادر خودم حتی، در گروه‌ها دست به دست می‌چرخد؛ این بی‌عدالتی است (شیما، ۳۵، مجرد).
۶	تهدید به انتشار رابطه خصوصی	همسرم قبل از ازدواج با من دوست بود و من از شهر بسیار کوچک و خانواده‌ای سنتی بودم، من با او چند عکس در حین بوسیدن و دست‌دادن داشتم و او مرا تهدید کرد که اگر با او ازدواج نکنم؛ آن‌ها را منتشر خواهد کرد. فقط به‌خاطر دست‌دادن!!! من سال‌هاست اسیر این مرد ... و زندگی خراب‌شده شده‌ام (مرضیه، ۲۵، دیپلم، خانه‌دار).
۹	اهانت افراد آشنا	من در حین گفت‌وگو با استادم در یاهو مسنجر بودم که او حرف را به دختر بودن من کشاند و بعد با من راجع به روابط خصوصی با همسرش گفت. بعد از آن روز، من از حضور در کلاس او شرم داشتم. من مدت‌ها به‌خاطر این موضوع استرس داشتم. من واقعاً قربانی شدم (سویل، ۲۷، مجرد).

فرآوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
۳	عکس گرفتن از گفت و گوهای خصوصی	من یک دوست پسر دارم و گاهی با هم سکس چت داریم اما همیشه واهمه دارم که بخواهد از آن‌ها سوءاستفاده کند. من قربانی می‌شوم چون ما هر دو نیاز داریم و محدود هستیم اما اگر مشخص شود، تمام انگشت‌ها به سمت من می‌چرخد چون او یک پسر است و حق هر کاری را دارد. زن‌ها حتی در فضای مجازی نیز راحت نیستند (سیما، ۲۹، مجرد، کارمند نفت).
۱۹	دروغ‌گویی و بازی دادن زنان	زن‌ها از زندگی چیزی جز محبت و داشتن تکیه‌گاه نمی‌خواهند. اما دنیای امروز خیلی گرگ است. حتی در فضای مجازی هم پیشنهادشان را رد کنی؛ بلاک می‌شوی (محیا، ۲۵، مجرد، دانشجو).
۲۳	از بین رفتن اعتماد زنان	من مدت‌هاست که دیگر هرچقدر پیشنهاد کاری در linkedin دارم را رد می‌کنم. LinkedIn یک سایت کاری است اما حتی در آنجا هم ۹۰ درصد مردان دنبال سوءاستفاده هستند. من نمی‌توانم حوزه مطالعات و کارم را گسترش دهم. همه گرگ شده‌اند (محبت، ۳۷، متاهل، استاد مدعو).
۵	اخاذی	من گاهی فکر می‌کنم که در گفت و گوی من و دوستم اگر او در فکر سوء استفاده باشد، چی؟ این موضوع ذهن مرا ساعت‌ها در بین مکالمه و پس از آن درگیر می‌کند و اکثر دعوای ما حول این موضوع است (مریم، ۲۱، دانشجوی طراحی صنعتی، مجرد).

فرآوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
۱۸	سوءاستفاده از دختر بچه‌ها در فضای مجازی	گاهی دختر من مدت‌ها با گوشی بازی می‌کند یا در اینترنت می‌چرخد. من واقعاً نگران او می‌شوم. نکند او قربانی خامی و سادگی‌اش بشود. گاهی او آرایش می‌کند و سلفی می‌گیرد. من با او دعوا می‌کنم اما خب همه دخترهای سن او این کار را دوست دارند. وقتی کمی دیر از مدرسه برگردد، هزار فکر به سرم می‌آید (رعنا، ۴۲، متاهل، خانه‌دار).
۳	اعمال خشونت، تهدید و ترساندن زنان	یک‌بار در یک گروه، من با یکی از هم‌دانشگاهی‌های پسر بر روی موضوعی بحث کردم. او به خصوصی آمد و به تمام خانواده من توهین کرد و مرا تهدید به آسیب کرد. من واقعاً تا مدت‌ها ترس داشتم. من در شهر غریبی، دانشجو هستم (الهه، ۲۶، مجرد).
۱۵	هجوم تبلیغات و مدگرایی و اجبار زنان برای تبعیت از آن	این روزها، همه زن‌ها یک شکل شده‌اند، یک جور لباس می‌پوشند و همه دماغ عملی و صورت پروتز دارند. زن‌ها را اسباب‌بازی کرده‌اند. زنان قربانی زیاده‌خواهی مردان شده‌اند. هر روز، یک چیزی مد می‌شود و اگر تبعیت نکنی، رسماً انگ می‌خوری (عادل، ۳۴، کارمند شهرداری، متاهل).
۱۲	تبلیغات منفی در مورد زنان و ایجاد تنش در آنان	اکثراً، وقتی وارد فضای برخی از گروه‌ها می‌شوم، ناله‌های دیگران را باید بخوانم از وضعیت بد اقتصادی، بیچارگی متولدین دهه ۶۰، بی‌همسری دختران، تمسخرهای گوناگون و ... به‌نظرم، ما

فرآوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
		<p>زن‌ها قربانی و ابزار دست مردها شده‌ایم، هر طور بخواهند با ما بازی می‌کنند و حتی از این طریق هم به ما استرس می‌دهند. من وقتی ۲۷ سال داشتم، دوستانم به من می‌گفتند که سن تو خیلی بالا رفته است و ... واقعاً شرایط بدی است (منیره، ۳۳، مجرد. شاغل اداره بهداشت).</p>
۹	ایجاد الگوی رفتاری استبدادی	<p>من چهره زشتی ندارم اما همسرم باز هم ایراد می‌گیرد که چرا مانند دیگران نیستی؟ این اعتماد به نفس من را گرفته است و من واقعاً درمانده شده‌ام (پریسا، ۴۰، متاهل، دیپلم).</p>
۱۸	بدبین شدن مردان نسبت به زنان و نگاه ابزاری به تمام زنان	<p>پسر دایی من یک‌بار در یاهو با من وارد گفت‌وگو شد. در اولین مکالمه او به من گفت: همه دخترها نااهل هستند و من مطمئنم تو هم چند نفر دوست پسر داری. من خیلی ناراحت شدم. ماهایی هم که کاری نمی‌کنیم، قربانی بقیه می‌شویم (میترا، ۳۱، متاهل، دیپلم).</p>
۱۰	آموزش روابط جنسی پیش از موعد به دختران	<p>دو ماه پیش ما یک گروه خانوادگی داشتیم، دختر ۱۲ ساله من هم عضو بود. یکی از پسرها هم یک فیلم سکس آپلود کرد و دخترم، قبل از من دیده بود. من واقعاً انتظار این رفتار را در گروه خانوادگی نداشتم اما خب فضای مجازی یک جور است که انگار همه را با هم راحت‌تر کرده است و همه یک‌جوری بی‌حیا شده‌اند. من نمی‌خواهم دخترم، زودتر از موعد این مسائل را، آن هم از این طریق بداند. او الان</p>

فرآوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
		کنجکاو شده است و من واقعاً نمی‌دانم باید به او چه بگویم؟ (احترام، ۳۸، فوق دیپلم ادبیات، متاهل).
۲۱	بالارفتن انتظار مردان از همسران‌شان	من و همسرم بیشتر از ۲۰ سال است که ازدواج کرده‌ایم، ما دو فرزند داریم و هیچ‌وقت با هم مشکل خاصی نداشتیم اما این اواخر همسرم از من انتظارهایی دارد که مناسب سن من نیست، دوست دارد من هم مانند دخترهای ۲۰ ساله و آرایش کرده رفتار کنم یا موقع رابطه درخواست‌های عجیبی دارد. من احساس می‌کنم زندگی من قربانی آشنایی‌های جدید او در گروه‌ها شده است (زهره، ۴۱، خانه‌دار).
۱۰	سرگرم شدن همسر در اتاق گفت‌وگو	همسر من، کارمند صنف نانویان است. او از صبح تا شب کار می‌کند و خانه نیست. وقتی هم که به خانه برمی‌گردد، مرتب در گروه‌های مختلف است و حتی وقتی من صحبت می‌کنم، توجهی به من ندارد. احساس می‌کنم وقتی حساسیت نشان می‌دهم، او بدتر از این می‌شود و بیشتر چت می‌کند. من نگران وضعیت زندگی دخترم هستم و او توجهی نمی‌کند (اعظم، ۳۵، خانه‌دار، دیپلم).
۶	ترس از هک شدن کاربری	من اکثر مواقع از اینکه متوجه بشوم کاربری‌ام هک شده است، استرس می‌گیرم؛ چون برای نامزدم عکس‌های خصوصی ارسال می‌کنم. گاهی واقعاً این موضوع عذابم می‌دهد (زهره، ۲۱، دانشجو).

فرآوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
۱۹	ترس از انتشار اطلاعات	از وقتی که لپ‌تابم را در اتوبوس دزدیدند، همواره نگران انتشار عکس‌های داخل درایوهایم هستم، این موضوع واقعاً مرا و لحظه‌هایم را قربانی کرده است (مهری، ۳۱، کارشناسی ارشد هنر، متاهل).
۲	تخریب قومیت‌های مختلف	بارها در گروه‌های مختلف به سبب توهین به قومیت من با دیگران درگیر شده‌ام. این موضوع، مایه خنده و مضحکه دیگران شده است که راجع به قومیت‌های اصیل این کشور لطیفه بسازند و بخندند و یا لهجه‌شان را مسخره کنند (شیما، ۴۱، متاهل، معلم).
۱۵	ترویج سبک زندگی و مدنیت غربی	من دو دختر و یک پسر دارم، سبک زندگی هر کس مختص خودش است، الان احساس می‌کنم که حضور بچه‌هایم در اینترنت، باعث تغییر فکر آن‌ها شده است و من واقعاً از پس انتظارات و نیازهایشان بر نمی‌آیم (معصومه، ۵۶، لیسانس مدیریت، شاغل).
۶	تمسخر قشر زن در عدم مهارت کافی در استفاده از فضای مجازی	در اکثر محیط‌های فضای مجازی، دختران و عدم مهارت‌هایشان در هر چیزی به تمسخر گرفته می‌شود، مثلاً اینکه توان روشن کردن رایانه را ندارند و ... به نظرم تلاش می‌کنند تا دختران را بی‌عرضه، هرزه و خنگ نشان دهند (مریم، ۳۲، متاهل، لیسانس برق).
۱۳	ایجاد شکاف نسلی میان مادران و دختران	من حرف‌ها و انتظارات دخترم را درک نمی‌کنم. سبک زندگی و فکری خاصی دارد که برای من

فرآوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
		مسخره است، مثلاً دغدغه شب و روزش درست کردن دابسمش شده است و نگران آینده او هستم و تمام فکر و زندگی من و خودش قربانی یک بازی مسخره شده است (زینب سادات، ۴۱، خانه‌دار).
۱۶	اشتغال به فضای مجازی و عدم توجه به مادر	من در خانه، صبح تا شب کار می‌کنم. تلاش کرده‌ام تا فرزندان خوبی تربیت کنم اما واقعاً کلافه شده‌ام. حتی برای خوردن غذا باید بارها صدایشان کنم. گاهی به‌خاطر اینترنت با هم بحث می‌کنیم. او دوست دارد تنها و در اینترنت باشد. ساعت‌ها بگذرد، هیچ کمکی نمی‌کند و هیچ حرفی نمی‌زند. حتی خرید نمک، نان و گذاشتن زباله هم با من است (ریحانه، ۴۹، دیپلم، خانه‌دار).
۳	شکست عشقی و بی‌وفایی اینترنتی	سال ۸۶ من با یک نفر در اینترنت و از طریق یاهوچت آشنا شدم. بعد از مدتی من وابسته او شدم، به‌خاطر او، آنلاین می‌شدم، تنهایی‌هایم را پر می‌کرد اما بعد از مدتی او زیر تمام قول‌هایش زد. من انگار از قلّه کوه به پایین پرت شدم. من خیلی تنها بودم و او، با رفتنش تنهاترم کرد. من ۳ سال از زندگی قربانی یک توهم شد (شادی، ۲۶، متاهل).
۵	دامن‌زدن به خرافات	حضور در برخی گروه‌ها و برخی محیط‌های فضای مجازی واقعاً عذاب‌آور است. مرتب شایعات بی‌پایه و اساس منتشر می‌شود و آن را مهم جلوه می‌دهند (زکیه، ۳۳، لیسانس کشاورزی، متاهل).

با توجه به جدول شماره ۳، می‌توان مفاهیم قربانی شدن در فضای مجازی از دیدگاه زنان را به این صورت در جدول شماره ۴ و براساس کدگذاری محوری دسته‌بندی کرد.

جدول شماره ۴، مفاهیم کلی قربانی شدن.

مفهوم کلی	مفاهیم قربانی شدن (کدهای باز)
آسیب‌پذیری قشر زنان	دریافت ناخواسته پیشنهاد رابطه جنسی
	فریفتن دختر بچه‌ها
	شکست عشقی و بی‌وفایی اینترنتی
	مورد سوءاستفاده آشنایان قرار گرفتن
	تعرض‌های کلامی، ایجاد ترس و کم‌شدن اعتماد به نفس
	اعمال خشونت
	ترس از هک، دزدیده شدن و انتشار اطلاعات شخصی
	تهدید به انتشار تصاویر شخصی
	ایجاد مزاحمت توسط دیگران
سلب اختیارات	بالارفتن انتظار مردان از همسران‌شان یا همسر آینده‌شان
	محدودیت‌های فردی، اجتماعی، خانوادگی و ... در این محیط
	خروج اجباری
	تبلیغات و مدگرایی و اجبار زنان به تبعیت
	تحمیل الگوی رفتاری به زنان
آسیب به جنسیت زنان به نفع مردان	ترویج سبک زندگی دیگر
	ایجاد شکاف نسلی
	دامن‌زدن به خرافات
	توهین و اهانت بی‌پروا
	از بین رفتن اعتماد زنان در این محیط
	بدبین شدن مردان نسبت به تمام زنان
زندگی برباد رفته	سرگرم شدن همسر در این محیط
	بی‌توجهی و سرباززدن فرزندان

بر اساس کدگذاری محوری می‌توان آسیب‌پذیری به سبب نگاه به جنس دوم بودن، زندگی بر بادرفته، اجبار و سلب اختیارات و نگاه جنسیتی را از مهم‌ترین موارد قربانی شدن برشمرد.

در یک بررسی و نگاه موشکافانه، می‌توان دریافت که از دیدگاه کاربران فضای مجازی، سنت‌های غلط موجود در جامعه، ناشی از نگاه پایین‌تر به زنان؛ نگاه جنسیتی به زن که در فضای واقعی وجود دارد و بر تفکر فضای مجازی نیز حاکم است؛ اعتقاد به مجازی‌بودن و امکان سوءاستفاده در این فضا، از عوامل این مشکلات بوده است.

اثرات این قربانی‌شدن بر زندگی کاربران

تعداد زیادی از کاربران، آثار این قربانی‌شدن بر زندگی خود را مهم و جدی تلقی نمودند و برخی ذکر کرده‌اند که درگیری آنان و اعضای خانواده‌شان با فضای مجازی، موجب کاهش کیفیت زندگی آنان شده است. آنان، فکر کردن به طلاق، ناراحتی، گریه کردن، افسردگی، تغییر مسیر زندگی و آموزش منفی از شبکه‌های اجتماعی - و یا ترس از آموزش منفی از این شبکه‌ها - را از جدی‌ترین اثرات این قربانی‌شدن عنوان کردند. علاوه بر آن، تاثیر آسیب‌های این فضا بر روی اعتقادات کودکان و نوجوانان مورد نگرانی زنان بوده است و برخی از آنان که با آسیب جدی از سوی این فضا در زندگی خود مواجه بوده‌اند، ادعا کرده‌اند که در شرایطی به سبب فشار و آسیب‌های ناشی از کاربران این فضا، نسبت به التزام به اعتقادات اسلامی و حتی وجود عدالت الهی شک کرده‌اند؛ چون خود را کاملاً قربانی این شرایط دانسته‌اند؛ در حالی که، خود اشتباهی در ایجاد این شرایط نداشته‌اند. به‌طور مثال «حدیث ۲۲ ساله، اشاره داشته است که به سبب مزاحمت‌های پیامکی و ایمیلی یکی از کاربران، در روز عاشورا، وی به علت دانشجو بودن در شهر دور از منزل، بسیار دچار تشویش بوده است و تا مدت‌ها به همزمانی این اتفاقات با روز عاشورا در وجود عدالت خداوندی تردید کرده است و تا مدتی در التزام جدی به اعتقادات اسلامی، دچار تزلزل بوده است». همچنین «شادی ۲۶ ساله، اشاره داشته است که دلیل اصلی ترک اعتقادات اسلامی توسط وی، آسیب دیدن از یک دوستی اینترنتی بوده است، او در بخشی از سخنان خود به این موضوع اشاره داشته است که با توجه به آنکه

طرف مقابل او، چهره‌ای مذهبی و موجهی داشته و به انجام فرائض دینی پایبند بوده است، اقدام به دوستی با او نموده ولی پس از مدتی از جانب او دچار آسیب شده است. وی این موضوع را دلیل مهمی بر ترک اعتقادات اسلامی و بدبینی نسبت به جامعه دین داران می‌داند. در نمونه دیگری، «سیما ۳۰ ساله، اشاره می‌کند که با دیدن هم‌خانه‌ای دانشگاهم که می‌دیدم با وجود خواندن نماز و انجام فرائض دینی با مردان متاهل، دوستی اینترنتی دارد، نسبت به اثر التزام به انجام فرائض دینی سست شدم.» برخی از کاربران، حوادث و اتفاقات فضای مجازی را عادی عنوان کردند و معتقد بودند که در ساختار اجتماعی کنونی باید انتظار هر برخوردی را از دیگران داشت و با آن کنار آمد و پذیرفت. تعداد بسیار کمی از کاربران نیز فکر کردن به آن را تمسخرآمیز عنوان کردند؛ از این جهت که از نظر آنان، فضای مجازی یک فضای توهمی است و ربطی به زندگی حقیقی کاربران ندارد. وقتی کاربری می‌تواند با نام کاربری و پروفایل^۱ غیررسمی یا دروغین در این فضا حضور یابد و خود را معرفی نکند، پس دلیلی برای اثرپذیری از این فضا وجود ندارد.

جدول شماره ۵، اثرات قربانی شدن بر فرد و زندگی وی.

فراوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
۱۰	ایجاد تنش در منزل	من و همسرم به خاطر حضور مداوم وی در فضای مجازی، خیلی با هم بحث می‌کنیم و مدام من به او شک می‌کنم. من مطمئنم که او یک دوست اینترنتی دارد. نمی‌دانم چکار کنم؟ (سمیه، ۲۹، کارشناس برق).
۳	تفکر درباره جداشدن از همسر	همسر من در تلگرام یک دوست دختر داشت. من به رابطه فیزیکی آن‌ها شک کرده بودم. او ایل فکر می‌کردم تنها ارتباط اینترنتی دارند و چیزی نمی‌گفتم، اما بعد متوجه شدم که حضوری با هم ارتباط دارند.

۱. معرفی مشخصات فرد در فضای مجازی

فراوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
		من قصد طلاق ندارم اما انتقامم را از او می‌گیرم، مهریه‌ام را اجرا گذاشته‌ام و تمام اموالش را ضبط کرده‌ام. تا او مجبور به ترک دوستش شود. تمام شب‌هایی که من در خانه تنها بودم، او با دوستش بیرون بود (فاطمه، ۳۵، دانشجوی دکترای آب‌وهوا).
۲	افسردگی و گوشه‌گیری	من از وقتی دوست اینترنتی‌ام ترکم کرده است، دوران بسیار تلخی را سپری کرده‌ام. شب تا صبح شده است گریه و از نظر اجتماعی افسرده و گوشه‌گیر شده‌ام (محیا، ۲۵، مجرد. دانشجو).
۱۸	بدبینی و تزلزل اعتقادات	من به همه مردم بدبین شده‌ام. احساس می‌کنم هیچ ادب و احترامی وجود ندارد. همه گرگ شده‌اند. حتی گاهی به وجود خدا شک می‌کنم. حق من دیدن خیانت نبود. به همه مردها بدبین شده‌ام و اگر جدا شوم، دیگر هرگز ازدواج نمی‌کنم (فاطمه، ۳۵، دانشجوی دکترای آب‌وهوا).
۱۸	ناراحتی جسمی و روحی	همواره به همسرم شک می‌کنم. مرتب آخرین آنلاین شدنش را در وایبر، واتس‌آپ و تلگرام چک می‌کنم. گاهی که بیش از مدت خاصی، آنلاین می‌ماند که احساس می‌کنم با کسی چت می‌کند، سردرد و استرس می‌گیرم. گاهی گریه می‌کنم (مریم، ۳۳، دیپلم، متأهل).
۹	ناامیدی و ترس	وقتی در گروه‌های مختلف مطالبی از بدبختی و عقب‌ماندگی خودمان می‌خوانم احساس ناامیدی و ترس از ادامه زندگی به من دست می‌دهد و گاهی

فراوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
		عملکرد کاری مرا بسیار ضعیف می کند (زهره، ۲۱، دانشجو).
۵	ناراحتی و خشونت	گاهی که پیشنهاد رابطه جنسی دریافت می کنم، بسیار برآشفته و ناراحت می شوم و به زمین و زمان فحش می دهم. گاهی با اطرافیانم هم بدخلقی می کنم (الهه، ۲۶، مجرد).
۱۳	آموزش منفی از شبکه های اجتماعی	همسر من قبل از آشنایی با این شبکه ها، اخلاقیات متفاوتی داشت، اگر هم به صورت نهفته علاقه به برقراری رابطه با دیگران را داشت اما هیچ وقت بروز نداده بود. از وقتی که او وارد این شبکه ها شده است، احساس می کنم که علاقه او به پورنوگرافی و شیطنت های خارج از منزل نیز افزایش داشته است (اعظم، ۳۵، خانه دار، دیپلم).
۱	آموزش از این محیط و زیر سوال بردن ارزش ها	اولین بار که پیشنهاد سکس چت داشتم، بنظرم جذاب بود و بعد از آن گاهی انجام می دهم. این بنظرم مرا راحت و آرام می کند و عارضه جسمی و آبرویی ندارد. اما احساس می کنم انسان کثیفی هستم و انسانیتم زیر سوال رفته است (سمیرا، ۲۳، کارشناسی ارشد طراحی صنعتی، مجرد).
۱۱	استرس و نگرانی	از وقتی دخترم فیلم رابطه جنسی در گروه خانوادگی را دیده است، من بسیار استرس دارم و همواره منتظر عملکرد اشتباهی از او هستم. او برای دانستن آن بسیار کودک بود (احترام، ۳۸، فوق دیپلم ادبیات، متاهل).

فراوانی	عنوان کد	نمونه تعریف
۶	کاهش اعتماد به نفس و الگوی اجباری در تعاملات روزمره	من خانواده‌ی ثروتمندی ندارم. اما احساس می‌کنم اینترنت و اینستاگرام به همه یاد می‌دهند که چه جور لباس بپوشند و زیبایی را چه می‌دانند و بسیار مردم را تنوع طلب بار آورده‌اند. من احساس عدم اعتماد به نفس دارم. فکر می‌کنم به خاطر اینکه براساس آن معیارها نمی‌توانم باشم، برای همین تنها هستم (مهدیه، ۲۳، مجرد، دانشجو).
۱	بی‌تاثیر و تاثیر بسیار کم	به نظر من این چیزها مسخره است. وقتی صفحه تلگرام را می‌بندم، آن دنیا هم برای من تمام می‌شود. می‌توانم با یک کاربری صوری وارد آن شوم و هر کار می‌خواهم انجام دهم (مریم، ۳۶، لیسانس معماری، شاغل در دفتر شخصی، متأهل).

در ادامه، این عناوین کدگذاری شده به چند شاخص مهم و کلی جمع‌بندی شدند که شامل: ۱. تغییر روابط زناشویی (ایجاد شک به طرف مقابل، به وجود آمدن کشمکش و کشیده شدن زندگی به طلاق)، ۲. تاثیر مستقیم در روابط اجتماعی و روحیات فرد (ناراحتی و نگرانی، ایجاد استرس و افسردگی، عدم اعتماد به نفس و ترس)، ۳. تزلزل در اعتقادات، می‌باشند.

به نظر می‌رسد که کاربران فضای مجازی در دو گروه طبقه‌بندی می‌شوند، گروهی که دارای التزام و اعتقاد عمیق نسبت به اعتقادات اسلامی هستند و نسبت به انجام فرائض دینی اقدام می‌کنند و گروهی دیگر که نسبت به این مسائل در تردید و بی‌تفاوتی به سر می‌برند و از التزام بالایی نسبت به انجام آن برخوردار نیستند. نگارندگان با تحلیل و مطالعه صحبت‌های کاربران به این نتیجه دست یافتند که تاثیر منفی این آسیب‌ها بر گروه دوم، بیشتر بوده است و احتمال قربانی شدن کاربر و پایین آمدن میزان اعتقادات وی و یا کنار گذاشتن آن در این گروه بالاست. در حالی که «مریم ۳۳ ساله، اشاره داشته است که با

این وجود که نسبت به آنلایین بودن پیوسته همسر خود در فضای مجازی مشکوک است اما همواره در مورد کمک به او و نجات دادن زندگی اش از این وضعیت، به خدا متوسل شده است». این درحالی است که مورد آسیب و قربانی شدن از جانب کاربران این فضا، کیفیت زندگی هر دو گروه را هم به صورت عینی و هم به صورت ذهنی، دچار آسیب کرده است.

نتیجه گیری

به اعتقاد کریستمن و رگرسن (۲۰۰۴)، ترس از قربانی شدن موجب احساس ناامنی می شود و اثر مستقیمی بر زندگی فرد دارد. با گسترش استفاده از فضای مجازی در میان کاربران ایرانی و گذشتن زمان زیادی از زندگی روزانه کاربران در این فضا، به نظر می رسد که مسائل دنیای حقیقی نیز به این فضا منتقل شده باشد و شاید صورت جدید و پیچیده تری به خود گرفته باشد. این پژوهش، به دنبال پی بردن به این موضوع بوده است که از پاسخ های کاربران دریابد که آیا اساساً زنان معتقد به قربانی شدن در فضای مجازی هستند و چه نمایه هایی را برای آن بازگو می کنند و این قربانی شدن در زندگی و احساسات آنان چه تاثیری داشته است؟ از دیدگاه پاسخ دهندگان، قربانی شدن در این فضا، شامل نمونه های بسیار زیادی بوده است و در عین حال، برخی از نمونه ها، بارها از زبان زنان مختلف یادآوری شده اند. به نظر می رسد که به سبب ناشناس بودن افراد در این فضا؛ فاصله طبقاتی، محل زندگی و سابقه زندگی شخص، چندان در این موضوع موثر نبوده است.

از دیدگاه زنان، پیشنهاد رابطه جنسی، دریافت توهین و مزاحمت، ترس از آشنایی پیش از موعد فرزندان شان با روابط جنسی، ترس از تاثیرپذیری منفی اعضای خانواده از فضای مجازی و به ویژه شبکه های اجتماعی، تعرض های کلامی، ترس از هک شدن، افزایش بی اعتمادی و تحمیل سبک زندگی ناخواسته بر آنان از سوی این فضا، مهم ترین نمونه های قربانی شدن زنان در این فضا است. بسیاری از آنان، بارها در پاسخ های خود نوشته اند که در این فضا نیز آرامش از زنان ربوده شده است و باز همان هنجارهای فضای حقیقی در اینجا حاکم است. آنان مجبورند که محدودیت های زندگی روزمره را در این فضا نیز تحمل کنند. به طور مثال از دیدگاه آنان؛ ناتوانی در انتخاب آزاد تصویر برای نام کاربری، تحمیل

سبک زندگی، ناتوانی در دفاع از خود در فضاهای عمومی مانند گروه خانوادگی، دریافت تصاویر و فیلم‌هایی با مضامین جنسی^۱، تاثیر آموزش‌های منفی این فضا بر اعتقادات و اخلاق فرزندان‌شان و یا عدم کنترل بر آزار فرزندان‌شان از سوی دیگران، نمونه‌هایی از این محدودیت‌هاست و مهم‌ترین دلیل آن را آزادی، ناشناس و غیرقابل پیگیری بودن این فضا عنوان کرده‌اند. برداشت نگارندگان از نظرات کاربران آن است که؛ آسیب‌پذیری قشر زن، سنت‌های غلط اجتماعی، سلب اختیارات از زنان، تفاوت تربیتی و عدم آشنایی با رسانه مورد استفاده، از مهم‌ترین دلایل این قربانی شدن است.

مانند بسیاری از پژوهش‌های پیشین، نگارندگان این پژوهش نیز به این موضوع واقف شدند که ممکن است این فضا برای کاربران، آن آسیب‌های جدی را به همراه داشته باشد، همان‌طور که برخی از نمونه‌ها به سرد شدن روابط خانوادگی، قصد و تقاضای طلاق، ترس، استرس، ناراحتی و عدم اعتماد به نفس، مشکلات جسمی و تزلزل اعتقادات اشاره نمودند. در سطح گسترده‌تر می‌توان کاهش احساس امنیت و کاهش کیفیت زندگی را از پیامدهای مهم بعدی این قربانی شدن تلقی نمود. با توجه به پاسخ‌های کاربران، می‌توان استنباط کرد که ترس از مورد آزار و اذیت قرار گرفتن و دریافت آسیب‌های فضای مجازی، می‌تواند بر عملکرد زنان و توانمندی آنان نیز اثر منفی داشته باشد. مولفه‌هایی مانند: استرس و نگرانی، کاهش اعتماد به نفس، افسردگی، الگوی اجباری زندگی و ناراحتی و ناامیدی شاهدی بر این مدعاست.

پیشنهادات کاربردی

۱. زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲)، دریافتند که تلفن همراه در میان سایر ابزارهای فضای مجازی، بیشترین آسیب را به دانش‌آموزان وارد می‌کند. از جمله اینکه به خاطر استفاده بیشتر از آن، به خانواده خود دروغ می‌گویند و به خاطر مزاحمت در هنگام استفاده از آن، عصبانی می‌شوند. با توجه به پژوهش‌های پیشین و در نتیجه دستاوردهای حاصل از پژوهش حاضر؛ با توجه به تاثیر مستقیم حضور در شبکه‌های اجتماعی بر اخلاقیات و شیوه زندگی

1. Sexuality

- کاربران، لازم است که شیوه صحیح زندگی در کنار رسانه‌های جدید از دوران کودکی آموزش داده شود.
۲. آموزش دادن چگونگی محافظت کردن خود در مقابل مزاحمت‌های دیگران، تهدید، هک شدن و انتشار ناخواسته تصاویر به زنان، جدی و مهم تلقی می‌شود.
۳. براساس پژوهش زندوانیان و همکاران (۱۳۹۲)، حدود ۴٪ از دانش‌آموزان کاربر تلفن همراه و ۳/۲۲٪ از کاربران اینترنت ابراز کرده‌اند که مدت زمان استفاده از این وسایل را از خانواده خود پنهان می‌کنند. بسیار مطلوب است که به کودکان، نحوه استفاده صحیح از شبکه‌های اجتماعی و حضور در گروه‌ها و کانال‌های مختلف را بیاموزیم و برای آنان، روش زندگی مطلوب و بودن در کنار خانواده و دوستان را به بودن در فضای مجازی یادآور شویم.
۴. به تولید علم و محتوا در شبکه‌های اجتماعی پردازیم و مصرف‌کننده تولیدات سایر کشورها نباشیم. با این شیوه، می‌توانیم به اعمال رویکرد و نظرات خود در شبکه‌های اجتماعی پردازیم و آن را متناسب با کاربران خود ایمن کنیم.
۵. از اطلاع‌رسانی انواع جرم‌های ریز و کوچک و دامن زدن به اتفاقات غیرقابل اهمیت پرهیز شود؛ زیرا انعکاس اخبار جرائم به صورت گسترده در رسانه‌های مختلف سبب افزایش ترس در افراد جامعه می‌شود.
۶. التزام به اعتقادات اسلامی را به کودکان خود آموزش داده و به آنان بیاموزیم که رفتار دین‌داران معادل دین نیست.

کتابنامه

- * قرآن کریم.
۱. آقامحمدیان، حمیدرضا و بنفشه افهمی (۱۳۸۶)، «بررسی عوامل موثر بر گرایش به ماهواره و تاثیر آن بر باورها و رفتارهای دینی مردم شهر مشهد»، نشریه مطالعات تطبیقی و روان‌شناسی، سال دوم، ش ۸.
 ۲. انوری، محمد (۱۳۸۲)، فرهنگ فشرده سخن، ج ۲، تهران: انتشارات سخن، چاپ اول.
 ۳. باسزا و همکاران (۱۳۹۰)، «رتبه‌بندی شاخص کیفیت زندگی در استان‌های کشور»، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ۱۰، ش ۳۷.
 ۴. توجیهی، عبدالعلی (۱۳۷۸)، «سیاست جنایی حمایت از بزه‌دیدگان»، مجله مجتمع آموزش عالی، قم: سال اول، ش ۴.
 ۵. رضاپور، میثم، حمید سوری و سهیلا خداکریم (۱۳۹۲)، «روان‌سنجی نسخه فارسی مقیاس‌های ارتکاب زورگویی و قربانی شدن پرسش‌نامه زورگویی الوئوس در مدارس راهنمایی»، مجله ارتقای ایمنی و پیشگیری از مصدومیت‌ها، دوره ۱، ش ۴.
 ۶. رمضان‌زاده، زهرا و محمد حسینی (۱۳۹۳)، «رابطه التزام عملی به اعتقادات اسلامی و کیفیت زندگی و رضایت از زندگی دانشجویان دختر مقطع کارشناسی دانشگاه پیام نور قم»، فصلنامه اسلام و مطالعات اجتماعی، سال دوم، ش ۳.
 ۷. زندوانیان، احمد و همکاران (۱۳۹۲)، «آسیب‌های فضای مجازی بین دانش‌آموزان دختر»، در: مطالعات فرهنگ-ارتباطات، سال چهارم، ش ۲۳.
 ۸. سبحانی‌نژاد، مهدی، سیاوش پورطهماسبی و آذر تاجور (۱۳۸۸)، «بررسی چالش‌ها و کارکردهای فرهنگی و اجتماعی تلفن همراه و راهکارهای اصلاح»، ماهنامه مهندسی و فرهنگی، دوره سوم، ش ۳۱.
 ۹. سیاسی، علی‌اکبر (۱۳۷۲)، روان‌شناسی جمعیت، تهران: انتشارات سیمرغ.
 ۱۰. شاملو، سعید (۱۳۷۰)، آسیب‌شناسی روانی، تهران: انتشارات رشد.
 ۱۱. صادقی، سهیلا و همکاران (۱۳۹۲)، «درک و تصور زنان از قربانی شدن (مطالعه کیفی در شهر

- تهران»، مطالعه و تحقیقات اجتماعی، دوره ۲، ش ۳.
۱۲. صفری، صادق و مسعود جوادی (۱۳۹۲)، «حمایت‌های بایسته از زنان به‌عنوان اقشار بالقوه آسیب‌پذیر (با تأکید بر ایران)»، دوفصلنامه مطالعات پلیس زن، سال ششم، ش ۱۷.
۱۳. عاملی، سعیدرضا، مهدی رنجبر و شاهو صبار (۱۳۷۸)، مطالعات تلفن‌همراه: زندگی در حال حرکت، تهران: سمت.
۱۴. عاملی، سعیدرضا و حسین حسینی (۱۳۹۱)، «دوفضایی شدن آسیب‌ها و ناهنجاری‌های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ش ۱.
۱۵. فرهمند، مریم (۱۳۸۷)، «دختران و کاربرد اینترنت»، در: مطالعات راهبردی زنان، دوره یازدهم، ش ۴۱.
۱۶. کجار، ترین (۱۳۸۱)، وب چیست؟، ترجمه: فرحناز حسینی سرابی، تهران: سروش.
۱۷. مازلو، آبراهام اچ (۱۳۶۷)، انگیزش و شخصیت، ترجمه: احمد رضوانی، چاپ اول، انتشارات آستان قدس رضوی.
۱۸. ملکی، امیر و همکاران (۱۳۸۹)، «زندگی شهری، ترس از قربانی شدن و کاهش سرمایه اجتماعی در کلان شهر تهران»، مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران، سال دوم، ش ۵.
۱۹. نوذری، جمشید و یونس غلامی (۱۳۸۹)، «بررسی رابطه جهت‌گیری مذهبی و التزام عملی به اعتقادات اسلامی با سلامت روان دانشجویان»، دوفصلنامه تخصصی مقالات اسلام و روان‌شناسی، سال ۴، ش ۷.
20. Chirita, V. Chirita, R. Stefanescu, C.; Ilinca, M.; Chele, G. (2007), "Pathological internet use among Romanian children and teenagers", *European Psychiatry*: 22 (-): S 184.
21. Cohen, L. E. and Felson, M. (1979), "Social change and crime rate trends: a routine activity approach", *American Sociological Review*.
22. Christmann, C. and Rogerson, M. (2004), "Crime, Fear of Crime and Quality of life Identifying and responding to problems", Sheffield Hallam University.
23. Dignan, J. (2005), "Understanding Victims and Restorative Justice", Maidenhead: Open.
24. Dissart, J. Deller, S. (2000), *Quality of life in the planning literature. Journal of Planning Literature*, Vol: 15, pp: 135-161.

25. Ferrans, C. E. (1996), *Development of a conceptual model of quality of life*, Scholarly inquiry of nursing practice, Vol: 10, pp: 293-304.
26. Goodey, J. (2005), "Victims and Victimology", policy and practice. Harlow: Pearson Education Ltd.
27. Miovie, M. (2004), *An Introduction to Spiritual Psychology: Overview of the Literature*, East and West. Harvard Review of Psychiatry.
28. Pal, A. K., Kumar, U. C. (2005), *Quality of life concept for the evaluation of societal development of rural community in west Bangal*, India. Rural Development. Vol: XV. Pp: 15-28.
29. Stefanescu, C. Chirita, V. Chirita, R. Chele, G. (2007), "Network Identity, the Intenet Addiction and Romanian Teenagers", Proceedings of the 4 th WSEAS/IASME International Conference on Engineering Education.
30. Tselpni, A. Zarafonitou, C. (2008). Fear of *Cream and Victimization*, A *Multivariate Multilevel Analysis of Competing Measurements*, European Journal of Criminology, No: 5. Pp: 387-409.
31. Wolfgang, M.E. (1958), "Patterns in Criminal Homicide", Philadelphia: University of Pennsylvania Press.